

vergroot terwijl gelijktijdig de omvang van de krijgsmacht wordt ingekrompen. Een groot aantal technisch gecompliceerde wapensystemen doen hun intrede. De nieuwe technische mogelijkheden van wapensystemen zijn een van de voornaamste redenen van de veelvuldige organisatorische veranderingen binnen de koninklijke landmacht. Ook nieuwe strategische inzichten nopen tot wijziging in de organisatie. De auteurs besteden veel aandacht aan die zich voortdurend wijzigende structuur. Hier en daar leidt dat tot een vermoeiende opsomming van onderdelen die worden geschrapt, verschoven of heringedeeld. In dit opzicht zal het boek echter ongetwijfeld zijn waarde bewijzen als naslagwerk voor diegenen die verder historisch onderzoek willen verrichten.

Naast de technische, organisatorische en materiële aspecten van de ontwikkeling van de landmacht komen ook de opleiding en het personeelsbeleid aan bod. Dienstplichtigen vormden het overgrote deel van het personeel van de landmacht. De dienstplicht werd wel enkele malen ter discussie gesteld maar nimmer afgeschaft. Vooral door toedoen van dienstplichtige soldaten kwam binnen de krijgsmacht een proces van vermaatschappelijking op gang. Die ontwikkeling wordt hier beschreven als een aanpassing van het personeelsbeleid. Naar mijn mening is dat een te beperkte invalshoek. Veel belangrijker en meer omvattend was de cultuuromslag die zich binnen de organisatie voltrok.

In hun slotbeschouwing constateren de beide auteurs dat de periode 1945-1990 als een afgerond tijdperk kan worden beschouwd. Met het einde van de koude oorlog is de blik van de landmacht niet langer uitsluitend oostwaarts gericht. De landmacht zal een andere taak worden toebedeeld en opnieuw staat een ingrijpende herstructurering voor de deur. Met de ophanden zijnde afschaffing van de dienstplicht komt een einde aan een andere constante factor in de geschiedenis van de koninklijke landmacht. De grote lijnen van die naoorlogse geschiedenis zijn in dit overzichtswerk helder geschetst.

C. M. Megens

J. Zwemer, *Het gevaar van het hellend vlak. De gereformeerde gemeenten en de SCP in historisch perspectief* (Kampen: De Groot Goudriaan, 1994, 158 blz., f29,90, ISBN 90 6140 349 9).

Deze bundel verzamelt een tiental artikelen die de auteur in de periode 1990-1994 schreef voor een aantal kranten en tijdschriften. Zij verschijnen nu voor het eerst in boekvorm. Hoewel er veel overlapping tussen de inhoud van de verschillende artikelen is, schetst het boek een duidelijk beeld van de bevindelijke gereformeerden ofwel de zwartekousenkerken. Ondanks het feit dat hier vele vooroordelen over deze groep bevestigd worden, weet de auteur vooral de nodige nuances aan te brengen. Hij zelf is afkomstig uit een 'gematigde' afdeling van de gereformeerde gemeenten in Zeeland en heeft de stap 'terug' gemaakt naar de hervormde kerk. Dit kleurde naar mijn idee enigszins zijn beeld over de bevindelijke gereformeerden. De auteur zelf ontkent dit echter. Hij promoveerde in 1992 aan de letterenfaculteit van de Vrije Universiteit Amsterdam op zijn proefschrift *In conflict met de cultuur. De bevindelijke gereformeerden en de Nederlandse samenleving in het midden van de twintigste eeuw*. Verscheidene van de hier gebundelde artikelen zijn geschreven als reactie op recensies over dit proefschrift.

Een vergelijking tussen de in deze bundel verzamelde artikelen en het proefschrift valt in het voordeel uit van de eerste. De meeste artikelen zijn duidelijk leesbaar ook voor mensen zonder voorkennis. Dit kan echter niet gezegd worden van de meer theologisch getinte stukken. Dit

probleem bestaat ook bij het proefschrift. Wel is het proefschrift uitermate geschikt voor een ieder die wil weten hoe de vork nu echt in de steel zit ten opzichte van de verschillende stromingen binnen de bevindelijke gereformeerde gemeenten. Men moet dan wel door een taai boek heen zien te komen. Wie naast het proefschrift verder wil lezen over dit onderwerp wordt handig op weg geholpen met het artikel 'De 'rechterflank' van de gereformeerde gezindte. Een beknopt literatuuroverzicht' (7-13).

In de bundel geeft de auteur in verschillende artikelen de invloed van regionale politieke ontwikkelingen en de 'wereldse' cultuur weer op de vorming van de cultuur en ideologie van de bevindelijke gereformeerden. Verrassend genoeg leidde dit in het verleden bij verkiezingen niet automatisch tot een keuze voor de Staatkundig gereformeerde partij (SGP). Zo'n voorkeur was sterk afhankelijk van plaatselijke verhoudingen op religieus, maar ook op maatschappelijk gebied. De verschillende groeperingen en stromingen binnen de bevindelijke gereformeerden kwamen hierbij aan het licht. Het best schetst de auteur dit in het artikel 'Politiek op het eiland Tholen in de periode 1945-1971. Een verkenning aangaande de relatie tussen isolement, localisme en principiële stellingname in een snel veranderende samenleving' (40-57).

Sinds de jaren zeventig begonnen de orthodoxen onder de bevindelijke gereformeerden zich steeds meer binnen een eigen reformatorische zuil terug te trekken. De SGP speelde daarbij een belangrijke rol. In twee artikelen van de bundel gaat de auteur in op deze actuele ontwikkelingen, die in zijn proefschrift niet besproken worden. In 'Het gevaar van het hellend vlak' (109-115) verklaart de auteur het feit dat er geen vrouwen in de SGP worden toegelaten uit de wens zich meer naar inzichten uit de bijbel te richten. Volgens hem stemt ook een aanzienlijk deel van de vrouwen hiermee in. In 'Misverstanden omtrent de bruiloftszaal. De persistentie van de rechterflank van de gereformeerde gezindte in verleden en toekomst' (129-145) geeft de auteur duidelijk zijn eigen visie op deze ontwikkelingen. Hij vindt dat de bevindelijke gereformeerden binnen de SGP hun isolement moeten doorbreken en niet teveel de nadruk leggen op de dogmatiek. Ook over tradities moet men niet teveel theoretiseren, maar hen plaatsen in de juiste historische kaders. Zo plaatst de auteur de strijd tussen de verschillende stromingen binnen de bevindelijke gereformeerden op verhelderende wijze in een groter verband: als een strijd tussen gematigden en orthodoxen; een treffen dat zich in de christelijke wereld binnen verschillende kerkverbanden, op verschillende tijden, en in verschillende plaatsen heeft voorgedaan. De bevindelijke gereformeerden vormen daarop geen uitzondering.

M. van Kuik

A. van Liempt, *Een mooi woord voor oorlog. Ruzie, roddel en achterdocht op weg naar de Indonesië-oorlog* (Den Haag: Sdu uitgeverij Koninginnegracht, 1994, 291 blz., f34,90, ISBN 90 12 06701 4).

In *Een mooi woord voor oorlog* behandelt Ad van Liempt, hoofdredacteur van het NOS-televisieprogramma NOVA, de Nederlandse besluitvorming tijdens de twee maanden die voorafgingen aan de eerste politionele actie van de zomer van 1947. Hij richt de aandacht daarbij met name op de rol van de Nederlandse ministerraad, de commissie-generaal, alsmede op de kring rond landvoogd Van Mook en de Nederlands-Indische militaire top. Van Liempt schetst, zoals in de ondertitel van zijn boek wordt aangekondigd, een wereld(je) van achterdocht, gekonkel en misverstand. Uitgangspunt van zijn beoordeling is de steeds aanwezige veronderstelling dat een compromis met de leiding van de Republiek mogelijk was, en ook voor het